

WORK IN PROGRESS

Hi, Ha, Happening ! De provo's in Brussel.

In 1965 werd de Nederlandse goegemeente opgeschrikt door een nieuw fenomeen : de provo's veroverden Amsterdam en wisten zich met hun eclatante acties in de belangstelling van de wereldpers te werken. De schok van provo zinderde ook in België na. Een interview met twee Brusselse provo's van het eerste uur : Herman J. Claeys wiens archief elders in dit tijdschrift wordt besproken en Daniëlle Madrid (1).

Hoe kan provo eigenlijk omschreven worden ?

Madrid : ten eerste, provo is geen beweging of een hiërarchische organisatie, het is vooral een mentaliteit, een geestesgesteldheid. Een provo is een activist van de revolutie, een contestant. Hij klaagt op een directe wijze alle misstanden aan die samenhangen met de consumptie-maatschappij en tegelijk probeert hij alle machtssymbolen in deze maatschappij van hun waardigheid te ontdoen. De macht moet in haar blootje gezet worden. De autoriteiten moeten geprovoceerd worden. De maskers moeten vallen. De provo heeft daarvoor geen hoogdravende theorieën nodig, maar doet dat op een ludieke, speelse, creatieve wijze. Er bestaat dus niet zo iets als een provo-doctrine.

Hoe zijn jullie zelf bij de actie van provo betrokken geraakt ? Vanwaar kwam dat maatschappelijk ongenoegen ?

Claeys : vanaf het midden van de jaren '60 hebben een aantal mensen een toenemend ongenoegen ervaren tegenover een aantal toestanden in de samenleving. Je had de milieubezoeiding en de oorlog in Vietnam. Je had de problematiek van de legerdienst. Er was de sexuele onvrijheid. Alles wat ook maar iets te maken had met erotiek in de kunst of in de literatuur werd gecensureerd. De meest groteske toestanden waren dat. Je had dat ontzettende repressieve politieapparaat. Het was de periode van Zwartberg. Je had de bevoogding van de vrouw, maar ook van de jeugd. De meeste jongeren konden zich onmogelijk uitleven. Dat waren allemaal problemen die leefden, maar de toenmalige socialistische en linkse organisaties hadden daar geen antwoord op. De communisten waren autoritair en ideologisch star, en de traditionele anarchisten kwamen oubollig over.

Bij een aantal mensen leefde dat besef, en plots waren daar de provo's van Amsterdam, die deze problemen aan de orde stelden op hun eigen provocerende wijze. Wij

lazen daarover in de dagbladen. Niet in de socialistische pers, maar in de roddelpers. Het Laatste Nieuws en zo. Ik ben toen naar Amsterdam geweest en ik voelde mij onmiddellijk verwant met de provo's.

Je begint daarrond te werken, je zoekt gelijkgestemden en voor je het weet ben je bezig met provoceren. Zo heeft die provo-gedachte spontaan wortel geschoten, niet alleen in Brussel, maar ook in Antwerpen, Gent en enkele kleinere Vlaamse steden. Dat heeft allemaal op zichzelf geleefd.

De Amsterdamse provo's hanteerden een vrij origineel symbool, dat ook door de Belgische provo's werd overgenomen : het "appeltje-met-de-stip".

Madrid : in Amsterdam had het "appeltje-met-de-stip" een heel duidelijke, oorspronkelijke betekenis. Het kwam overeen met de vorm van het stadscentrum van Amsterdam, met in het midden een magisch punt : het Lieverdje. Dat was de plaats waar anti-rook-magiër Robert Jasper Grootveld zijn eerste happening hield. Het pleintje met het standbeeld vormde één van de centrale punten van het provo-gebeuren in Amsterdam. Maar het "appeltje-met-de-stip" had ook een meer symbolische betekenis. Het stond voor de maatschappij, en de provo's die gedroegen zich als de worm in deze verboden vrucht. Het was een speels symbool en tegelijk een aanfluiting van de bestaande symboliek : een anti-symbool als je wil.

Happenings en provocaties waren de belangrijkste actiemiddelen van de provo's. Wat moet ik mij daar bij voorstellen ?

Madrid : zoals het woord het zegt, "happening" is iets dat gebeurt, een evenement. Het was een nieuw actiemiddel dat oorspronkelijk ontwikkeld werd in het kunstenaarsmilieu (in België was Panamarenko één van de eersten) en dat ook door de provo's werd gehanteerd. Een happening is vooral een symbolische actie, een creatief gebeuren van een individu of een groep. Vaste ingrediënten zijn het burleske, het ironische, het humoristische. Vóór alles moest de happening de verbeelding tarten. Dat kon gaan van het uitdelen van onschuldige appels aan voorbijgangers tot het besmeuren van een tank. Noem maar op.

Claeys : het verloop van een happening lag ook nooit volledig vast. Vooraf kwamen enkele personen bijeen om af te spreken wat er zoal kon gebeuren. Er werd een thema gekozen. De tekst van de provocatie en het perscommuniqué werd voorbereid. De rekvisieten werden bijeengezocht. Dat nieuws werd dan doorverteld van mond tot mond in een aantal cafés waar jongeren kwamen. Dat

moest allemaal op een paar dagen gebeuren en dan kwam het nog voor dat er van plan veranderd werd. Het verrassingselement speelde een belangrijke rol. Maar tijdens de happening was er steeds ruimte voor het onverwachte. Sommige happenings gingen heel vlug, anderen konden een tijdje duren. Dat gebeurde allemaal zeer spontaan en zonder veel organisatie. Na de happening kwam het er op aan de gearresteerden vrij te krijgen. En wanneer dat achter de rug was kon er aan de volgende actie gedacht worden.

Madrid : wij hebben er wel steeds over gewaakt dat de happenings nooit uitgegroeid zijn tot een systeem. Op een bepaald moment was het organiseren van een happening echt een mode geworden. Aan de U.L.B. zijn wij toen eens tussenbeide gekomen om een happening op te zetten in een geplande happening. Wij vonden het afschuwelijk om een happening te willen plannen of organiseren.

Claeys : één van de mooiste happenings is ongetwijfeld de anti-provo-mars van Marcel Van Maele geweest. Dat was een symbolische mars van Antwerpen naar Brussel en zoals te voorzien was is die dan gestrand in één of ander café... Zo ging dat toen.

Welke waren de belangrijkste happenings die in Brussel hebben plaats gegrepen ?

Madrid : de eerste happening heeft plaats gegrepen op 24 april 1966 tijdens de anti-atoommars. Vanaf die datum hebben wij elke zaterdagmiddag een happening gehouden. Meestal hadden deze plaats op het Brouckèreplein, maar toen de politiecontrole te groot werd zijn wij uitgeweken naar de Nieuwstraat. De behandelde thema's waren zeer uiteenlopend : het militarisme (o.m. verstoren van militaire optochten); de oorlog in Vietnam; de vestiging van de NAVO; de luchtbezoedeling; de consumptie-maatschappij, de reclame, de T.V.; het oorlogstuig voor kinderen; de taalkwestie; het politieapparaat; de censuur; ook de "Kunst" en de "Literatuur". Er zijn er nog andere geweest.

De traditionele linkse organisaties stonden nogal afkerig tegenover jullie interventies.

Claeys : ja, dat had men nog nooit gezien, dat ludieke, dat gekke, dat stekelige. Dat was het nieuwe van provo, zowel voor het klootjesvolk als voor de mensen die al vergrijsd en ingebakken waren in de sociale strijd. Zij konden daar maar moeilijk inkomen. In de anti-atoommarsen kon je borden dragen tegen de Amerikaanse atoombommen. Wanneer je er ook meedroeg tegen de Sovjet-Russische dan werd het al een beetje link. En wanneer je er meedroeg tegen de Chinese atoombom, kon dat helemaal niet meer door de beugel. We zijn toen door de ordediensten uit de mars gezet. Omdat we toch niet

meer mochten meestappen hebben we op een bepaald moment zelfs witte borden megedragen. Maar ook dat lokte onmiddellijk de felste reacties uit.

Het succes van provo is voor een groot deel ook bepaald geweest door het vrij onhandige optreden van de politie.

Claeys : de politie was helemaal niet voorbereid op onze wijze van actie voeren. Zij was opgeleid om tegen staatsgevaarlijke groepen op te treden, tegen stakers of betogende arbeiders, maar niet tegen speelse mensen, die met verrassingselementen werkten. Met de politie werd er een soort van kat-en-muis spelletje gespeeld, met schijnmaneuvers en zo. Wij zochten de provocatie en zij tuinde er meestal in. Bij elke happening waren er arrestaties, soms tientallen. De arrestatie maakte integraal deel uit van de happening. In het begin werden er ook heel wat toeschouwers gearresteerd. De politie wist gewoon niet wat haar overkwam. Naderhand heeft zij wel met het fenomeen leren leven.

Hoe reageerden de media ?

Claeys : dat verschilde van krant tot krant, maar onze happenings waren meestal wel spectaculair genoeg om de pers te halen en de scherpste reacties in de pers waren voor ons de beste publiciteit. In zekere zin gebruikten wij ook de media. Zo hebben de Belgische televisiekijkers ooit eens een anti-T.V.-happening kunnen volgen op het kleine scherm. Maar al die publiciteit had ook haar negatieve kanten. Bij de pers bestond de neiging om de actie van provo te kristalliseren rond één of twee personen met naam en toenaam. Ik heb me daar persoonlijk altijd tegen verzet. Het is niet zo dat Daniële of ik de gangmakers zijn geweest. Nee, maar we waren wel woordvoerders omdat we toevallig gemakkelijker met de media om konden dan anderen. Ten slotte gingen die happenings niet uit van één persoon, maar ze zijn gegroeid vanuit een

groep.

De provo's hadden ook hun eigen pers.

Madrid : elke provo-groep die zichzelf respecteerd gaf zijn eigen provo-blaadje uit. In Brussel was er "Revo" en "Provo spécial", in Antwerpen "Arena" en "Anar", in Gent "Eindelijk", in Leuven "Nul", in Aalst "Bom" en in Dendermonde "Protest". Daarnaast waren er ook enkele literaire bladen als "Daele" en "Mep", die openlijk met de provo-gedachte sympathiseerden. De meeste van deze blaadjes verschenen in gestencilde vorm, en kenden een zeer onregelmatige periodiciteit, soms is het bij één nummer gebleven.

De uitgave van die provo-blaadjes vormde reeds een provocatie op zich. De karikaturen of artikels die erin verschenen gaven dikwijls aanleiding tot gerechtelijke vervolging. Smaad aan de koning of overtreding van de goede zeden waren de courante beschuldigingen. Vandaag zou men er werkelijk geen graten meer in zien.

Claeys : de provo-blaadjes waren ook geschreven in een vrij speciaal taaltje. Wij vonden het leuk om te spellen zoals je het uitspreekt. "Aksie" werd gespeld met ks, de meervouds-n werd "siesteematis weggelate" enz. De tekst was één grote "provokaatsi". De spelling was zo progressief dat zij niet meer aanvaardbaar was.

In welke mate klopt dat stereotiepe beeld van een provo als iemand met lange haren, die rondloopt op blote voeten ?

Madrid : dat beeld van de lange haren, dat klopt natuurlijk. Dat was een teken van emancipatie, van een zich afzetten tegen de maatschappij. Maar het mag zeker niet veralgemeend worden. Op een bepaald moment hebben wij ons zelfs geamuseerd met het provoceren van de provo's. Herman verscheen dan in driedelig pak, met een das en zijn haren mooi geknipt.

Claeys : blote voeten, lange haren en fladderende kleren, dat was vooral typerend voor de Antwerpse hippie-sien uit de Wolstraat rond Ferre Grignard. Dat was een typisch verschijnsel uit die tijd. Op zich had dat weinig te maken met provo, maar bij happenings waren zij er altijd bij. Het is trouwens dat beeld dat achteraf door de commerciële popsien werd overgenomen om de hippiemode te lanceren. Op deze wijze werd de jongerencultuur gerecupereerd.

Hoe zag het Brussels provo-milieu er uit ?

Madrid : wanneer we het Brussels provo-milieu vergelijken met de kernen in Gent en Antwerpen, dan werd het Gents provo-milieu vooral bepaald door studenten. De Antwerpse kern werd vooral gevormd door kunstenaars. In Brussel viel vooral het groot aantal scholieren op : jonge mensen tussen 15 en 18 jaar. Er was wel een vaste kern met Lacaille of mezelf, maar als dertigers behoorden

wij tot de ouderen. Sommigen van deze jongeren waren weggelopen van huis. Het was een bont allegaartje van Nederlandstaligen en Franstaligen. Er waren ook enkele jonge arbeiders, werklozen en opvallend weinig studenten. Provo heeft zich nagenoeg volledig buiten het Brussels studentenmilieu ontwikkeld.

Nu moet ik wel zeggen dat er bij provo een zeker wantrouwen bestond tegenover de universairen : zij werden beschouwd als de toekomstige kaders van het maatschappelijk bestel; en de meer linkse studenten leken ons veel te dogmatisch ingesteld.

Het provo-milieu werd ook gefrequenteerd door een aantal oudere personen. Mensen die ontgoocheld waren in de politieke partijen of het syndicalisme. Er waren ook enkele oude anarchisten. Zij deden niet mee aan de actie, maar hadden heel veel sympathie voor hetgeen er allemaal gebeurde.

Provo heeft ook enige weerklank gekend bij de schrijvers die bijeenkwamen in het Brussels kunstenaarscafé "Pili Pili".

Claeys : daarover bestaan er nogal wat misverstanden. De redactievergaderingen van ons provo-blad "Revo" hebben enige tijd plaatsgehad in de "Pili Pili". Vandaar de mythe dat provo in die literaire kring is ontstaan. Daar is ongetwijfeld aansluiting bij gezocht, maar de activiteiten van Weverbergh, Leus of J.E. Daele speelden zich toch nog op een ander niveau af. Zij waren wel actief in het anti-censuurcomité, sympathiseerden met provo, maar hadden weinig te maken met de happenings. In het Antwerpse lag dat met mensen als Nic Van Bruggen wel even anders.

Herman, je bent zelf ook actief op literair vlak. Hoe kwam die provo-mentaliteit daar tot uiting ?

Claeys : dat is eigenlijk een verkeerde vraag. Ik heb geen literair vlak of een provo-vlak. Voor mij is dat identiek hetzelfde. Of ik nu een pamflet schrijf, of ik teken met krijt op de muren, of ik schrijf geëngageerde poëzie, of een roman... dat zijn allemaal aspecten van hetzelfde zijn. Je mag geen verschil maken tussen mij als provo, of als man van de actie of als schrijver. Ik heb altijd geprobeerd om te leven zoals ik denk.

Mei '68 is uitgegroeid tot het symbool van de contestatie uit de jaren '60. Nochtans gaat de actie van provo aan mei '68 vooraf.

Claeys : toen wij al die berichten hoorden uit Parijs, waren wij eigenlijk een beetje verwonderd. Een beweging van een dergelijke omvang en de link die daar gelegd werd naar de arbeidersbeweging, dat was iets geweldigs. Daar ging een grote opwindung van uit, maar in feite hadden wij het allemaal reeds meegemaakt. Wij hadden het allemaal reeds gezegd, geschreven of gedaan. Het was

3de van rechts : Herman J. Claeys. (Foto : Frans Pans)

een beetje déjà-vu.

Madrid : mei '68 was iets anders. De ganse beweging van het studentenprotest was veel meer gestructureerd en was ook veel sterker geïdeologiseerd. Als provo's waren wij meer anarchistisch ingesteld.

De contestatiebeweging heeft in Brussel nochtans enige beroering verwekt. Ik denk aan de bezetting van de U.L.B. en het Paleis voor Schone Kunsten (P.S.K.)

Madrid : die bezetting is heel spontaan begonnen. We hadden er zelf niet aan gedacht. Op een bepaald moment hebben we vernomen dat het P.S.K. bezet was door enkele kunstenaars. Dat gerucht verspreidde zich vliegensvlug door het Brussels artistiek milieu en we hebben de bezetters onmiddellijk verwoegd. In die eerste dagen was de sfeer er onbeschrijfelijk. Er heerste een euforische stemming. Er waren happenings, er werd feest gevierd. De statige cultuurtempel schudde op zijn grondvesten. De mensen leefden zich ten volle uit. Naderhand is men dan begonnen met die ideologische discussies. Een aantal communistische kunstenaars (o.m. Somville) hebben de bezetting willen naar hun hand zetten. Zij verweten ons dat wij ordeverstoorers waren. Toen zijn we in feite opzij gezet. De bezetting van het P.S.K. is niettemin een belangrijk moment geweest, veel belangrijker zelfs dan de bezetting van de U.L.B.

Hoe is provo verder geëvolueerd ? Is de beweging ooit officieel opgeheven zoals in Nederland ?

Claeys : omstreeks eind 1968 heeft er zich een fenomeen van vermoedheid voorgedaan. De actie is toen doodgelopen, maar in Brussel is provo alleszins nooit officieel opgeheven geweest. Daar bestond ook geen aanleiding voor.

Madrid : wij zijn provo gebleven, maar er is wel een streven geweest om naast de bestaande structuren iets nieuws op te richten, een alternatieve verenigingswereld.

In Brussel zijn wij dan begonnen met de Free Press Bookshop. Er werden in die periode communes opgericht, niet-autoritaire crèches, drukkerscollectieven, enz. Er deed zich een evolutie voor die vergelijkbaar was met de Kabouter-beweging in Nederland.

Claeys : eerst heeft provo op een eigen wijze een aantal problemen geduid en nadien zijn er verschillende actiegroepen opgericht, die concreet zijn beginnen werken rond een bepaalde problematiek. Release bv. is ooit nog opgericht in "De Dolle Mol". Het hield zich bezig met rechtshulp en hulp aan mensen met drugproblemen. Dat is deels ook naar de Wetswinkel toe gegroeid. Je had de beginnende milieubeweging. Jongerenactie... De vredesbeweging en de vrouwenbeweging (De Dolle Mina's)... Je had alle soorten van inspraakbewegingen... Vele ex-provo's hebben zich daarin teruggevonden.

Sommigen hebben ook aansluiting gezocht bij de meer traditioneel linkse beweging.

Claeys : jazeker. Lode Willems is achteraf als journalist bij "De Rode Vaan" gaan werken, maar bij mijn weten is hij nooit lid geweest van de partij. Ook Koen Calliauw uit Antwerpen heeft op een bepaald moment de overstap naar de K.P. gemaakt. Een aantal mensen waren ideologische zoekers. Maar het is zeker geen algemeen verschijnsel dat de ex-provo's zich zijn gaan schikken in de rangen van de bestaande linkse groeperingen. Sommigen zijn ook geëvolueerd in de richting van de hippiebeweging, anderen hebben hun heil gezocht in het mysticisme. Nog anderen hebben zich in de literatuur of de kunst gestort. Weet ik veel... Voor mensen van een bepaalde generatie uit de jaren '60 is provo een fase geweest in hun leven. (R.H.)

(1)Literatuur : MADRID (D.). Le mouvement provo en Belgique. In : Interrogations, oktober 1977, nr. 12, pp. 31 - 45.